

Muhakemat'taki Onuncu Mukaddemenin nelerden bahsettiğini açıklayabilir misiniz?

"Bir kelâmda, her fehme gelen şeylerde mütekellim muahaze olunmaz. Zira mesûk-u lehülkelâmdan başka mefhumlar iradeyle deruhte eder. İrade etmezse, itab olunmaz. Fakat garaz ve maksada mutlaka zâmindir. Fenn-i beyanda mukarrerdir: Sıdk ve kizb, mütekellimin kast ve garazının arkasında gidiyorlar. Demek maksut ve mesâk-ı kelâmda olan muâhaze ve tenkit, mütekellime aittir. Fakat "kelâmın müstetbeâtı" tabir olunan telvihât ve telmihatında ve "suver-i maânî" ve "tarz-ı ifade" ve "maânî-i ûlâ" tabir olunan vesail ve uslûp garazında olan günah ve muâhaze, mütekellimin zimmetinde değil, belki örf ve âdete ve kabul-ü umumiye aittir. Zira, tefhim için, kabul-ü umumî ve örf ihtiram olunur. Hem de eğer hikâyeye ise, halel ve hatâ mahkîyun anı'a aittir."

"Evet, mütekellim suver ve müstetbeâtta muâhaze olunmaz. Zira onlara el atmak, semeratını almak için değildir. Belki daha yukarı makasudın dallarına çıkmak içindir. Eğer istersen, kinâî şeylere dikkat et. Meselâ, "Filânın kılıncının bendi uzundur" ve "Ramadı çoktur" denildiği vakit, o adam uzun ve sahî ola... Ramad ve kılıcı hiç olmazsa da kelâm sadıktır. Eğer istersen, misal ve müsül-i faraziyeye dikkat et. Göreceksin: İştihardan neş'et eden kıymet ve kuvvetle müdavele-i efkâr ve akıllar arasında sefere müstaid oluyorlar. Hattâ Mesnevî sahibi ve Sâdi-i Şirâzî gibi en doğru müellif ve en muhakkik hakîm, o müsül-i faraziyeyi istihdam ve istimal etmelerinden, müşâhhat görmemişlerdir. Eğer bu sır sana göründü ve ışıklandı, mumunu ondan yandır, kıssat ve hikâyetin köşelerine git. Zira cüzde cârî olan, bazan küllde dahi cârî olabilir."(1)

Telmih ve ima ile bir şeyi ifade etmek, bazen açıktan ifade etmekten daha etkili ve daha hareket vericidir. Bu sebeple telmih ve işaret, kalbin en derin köşesinde yatmış ve uyumuş hissiyatları uyandırmak ve hareket ettirmekte önemli bir edebi araçtır. Ama kelamda asıl maksad niyet ve garazı ifade etmektir, telmih ve işaret maksada zarar vermez ve ifade eden adamı bağlamaz.

Mesela, "**aslan gibi adam**" dediğimiz zaman, maksat ve kasıt kişinin kuvvetli ve cesur olduğudur. Aslan ifadesinin içinde bulunan hayvanlık ve yırtıcılık telmihen ve işareten bulunabilir, bu konuşanı mesul kılmaz. Bu gibi teşbihlerde, teşbihi getiren zat ilk manayı değil, teşbihin arkasında kast edilen ikinci manayı murat etmektedir. Teşbihin çağrıştırdığı manalardan dolayı teşbihi getiren mesul tutulamaz.

Ayet ve hadislerde teşbih çokça zikredilip kullanıldığı için, teşbihin içindeki garaza ve kasta muhatap olmayan çağrışımlar ve yan manalar ayet ve hadisleri mesul etmez, onlara bir leke bırakmaz, demektir. Teşbihdeki hata ve yanlışlar teşbihi kullanana ait değil, o teşbihi örfi olarak oluşturan topluma aittir.

Mesela, Peygamber Efendimiz (asv) Arap toplumunun çok iyi bildiği bir teşbihi bir hakikati ifade etmekte kullansa ve o teşbihte bazı arıza ve hatalar olsa burada sorumlu, -haşa- Peygamber Efendimiz (asv) değil o teşbihi oluşturan örfi yapıdır.

(1) bk. [Muhakemat, Birinci Makale, Onuncu Mukaddeme](#)